

УДК 911.3

В. І. Тодоров, кандидат географічних наук, доцент
Ізмаїльський державний гуманітарний університет,
кафедра управління підприємницькою та туристичною діяльністю,
вул. Репіна, 12, м. Ізмаїл, 68600
todorov_sl@ukr.net

ТЕОРЕТИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТИПІЗАЦІЇ ЕТНОГЕОГРАФІЧНИХ СИСТЕМ

У статті розглянуто загальні підходи до систематики та типізації процесів, що відбуваються в етногеографічних системах. Запропонований набір показників, які дозволять визначити особливості типів етногеографічних систем та обґрунтувати перспективу збереження та розвитку матеріальної і духовної культури населення. Розроблена методична схема систематики етногеографічних систем.

Ключові слова: етногеографічні системи, методична схема, етнічний склад населення, рівні етногеографічних систем, самоідентифікація населення.

ВСТУП

Населення в процесі свого розвитку утворює різні форми просторової організації життєдіяльності. Вказане питання доволі добре розроблено в загальному аспекті, однак практично не розглядається через призму впливу на нього етнонаціонального чинника. Цей напрям дослідження складає основу предметної області напряму суспільно-географічних досліджень – етнічної географії, якій почав відроджуватися після надбання Україною незалежності.

В сучасних умовах роль етнонаціонального чинника в питанні суспільного розвитку значно зростає. Етногеографічна складова прямо або опосередковано впливає на багато чинників життєдіяльності населення України, серед яких відзначимо насамперед:

- регіональну політику;
- етнонаціональну політику;
- регіоналізацію України, яка є обов'язковим чинником європейської інтеграції країни;
- реформування адміністративно-територіального устрою як результат проведення регіоналізації;
- децентралізацію влади.

Зараз у вітчизняній етнічній географії переважають головним чином дослідження просторового розподілу титульної нації в країні й світі [5-7], особливостей життєдіяльності етногеографічних груп українців [11-13] та деяких обласних регіонів держави [1, 17]. При цьому практично не аналізується взаємозалежність життєдіяльності українців та життєдіяльності етнічних спільнот поряд з

якими вони мешкають. Без урахування всієї багатогранності аспектів розвитку, зокрема без пізнання специфіки життєдіяльності різних етносів, що формують єдиний етносоціальний організм, неможливий сталий розвиток держави. Необхідне проведення комплексних суспільно-географічних досліджень територіальної організації життєдіяльності етнонаціональних груп (у тому числі титульної нації), які розселені в поліетнічному середовищі. Для вирішення цієї проблеми автор пропонує типізувати етногеографічні системи, як комплексно-го прояву етнонаціонального чиннику, та на цій виявляти причинно-наслідкові зв'язки розвитку систем.

Мета роботи полягає в обґрунтуванні теоретичних підходів до типізації етногеографічних систем. Відповідно до цієї мети поставлені наступні *завдання* – виявити передумови та специфіку використання системного підходу в етногеографічних дослідженнях; визначити та обґрунтувати основні якісні та кількісні характеристики типізації етногеографічних систем; виявити методологічні проблеми суспільно-географічного аналізу деяких елементів матеріальної та духовної культури населення. *Об'єктом* дослідження є етногеографічні системи як базова одиниця етносфери. *Предметом* дослідження виступають теоретичні особливості типізації етногеографічних систем.

МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

В основу даної статті покладено методолого-методичні розробки в сфері суспільно-географічного дослідження різних напрямів життєдіяльності населення, які викладені в наукових працях Ф. Д. Заставного, В. П. Круля, О. Г. Топчієва та інших вітчизняних науковців [6-10, 15].

Ключова роль в досягненні поставленого завдання відводиться системному методу. В цій роботі визначимо особливості формування структури етносфери, яка є складною системою, з усім різноманіттям рівнів етногеографічних систем, у взаємодії з природними та антропогенними чинниками навколишнього середовища. Також застосовані деякі інші загальнонаукові методи суспільно-географічних досліджень – аналіз і синтез, індукція і дедукція, абстрагування, формалізація тощо.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ОБГОВОРЕННЯ

Населення Землі складається з множини різноякісних і різномасштабних спільнот, які певним чином взаємодіють між собою. Окреме місце серед них займають етнічні спільноти. Л. М. Гумільов ввів поняття «етносфера» і визначає його як поєднання існуючих етноландшафтних спільнот – етносів та етноценозів [3-4]. Фактично етносфера є поєднанням всіх етноландшафтних компонентів – етнічних спільнот, навколишнього природного середовища і матеріального світу людей. Як видно з наведеного визначення, етносфера просторово співпадає з антропосферою. Вона відображає особливості структурування сус-

пільства за групами, приналежність до яких визначається за правом народження або за допомогою самоідентифікації індивіда з певною етнічною групою за схемою «ми – вони», «свій – чужий».

Етнічна сфера життєдіяльності населення (етносфера) має складну та багатоаспектну структуру, основу якої складають етногеографічні системи (ЕГС). Це концептуальне поняття відображає всю особливість географічного простору в межах якого здійснюють свою життєдіяльність етнонаціональні групи.

З погляду суспільної географії етногеографічні комплекси, сформовані на конкретній території, необхідно розглядати в плані територіальної організації і просторової впорядкованості компонентів, що їх становлять. Для того, щоб мати можливість визначати етногеографічні комплекси через призму територіальної організації автором введено поняття «етногеографічна система» (ЕГС). Це обумовлено необхідністю переходу від поки переважаючого покомпонентного підходу до комплексного вивчення життєдіяльності етнонаціональних груп. В етногеографічних дослідженнях варто розглядати всі компоненти життєдіяльності населення, які мають якісні або кількісні характеристики. Йдеться не тільки про традиційні складові суспільно-географічних досліджень, але і про можливість аналізу духовної та етнопсихологічної життєдіяльності населення. ЕГС – форма просторової організації життєдіяльності етнонаціональних груп, сформована за особливостями матеріальної та духовної культури, яка характеризується своєрідністю історико-географічних передумов розвитку, розселення, відтворювання населення, господарювання, перебігом соціальних, суспільно-політичних і етнокультурних процесів. Концепція ЕГС передбачає розгляд територіальної організації кожного компоненту як підсистеми, а їх інтегральне поєднання як ЕГС [14].

В сучасних умовах структура ЕГС України прив'язана до існуючої системи розселення та слабо відображає особливості історико-географічного процесу розвитку регіонів. У вітчизняному містобудуванні таксономія систем розселення жорстко прив'язана до адміністративно-територіального устрою країни. Виділені системи розселення відповідають різним територіальним рівням адміністративного поділу країни – національна (загальнодержавна), регіональні (обласні), міжрайонні, районні, локальні системи розселення. Тільки локальні системи розселення не мають чіткої адміністративної прив'язки.

Однак досвід ефективного управління регіональним розвитком країн Європи показує, що Україні необхідно робити ставку на реально сформовані в процесі історико-географічного розвитку територіальні утворення, які в суспільній географії отримали назву генетичні типи поселень (ГТП). З погляду етнічної географії ГТП необхідно розглядати в контексті впливу етнонаціонального чиннику на суспільно-географічні процеси. Переваги такого підходу в урахуванні всіх особливостей життєдіяльності населення, які відносять себе до різних етнічних спільнот, в тому числі відносно нових для суспільно-географічних досліджень характеристик – духовна та етнопсихологічна життєдіяльність населення.

Необхідно розробити генетичну систематику розселення на етнічній основі – етногенетичну систематику. Для вирішення цієї проблеми пропонуємо замість традиційного поняття «системи розселення» використовувати обґрунтоване поняття «етногеографічні системи». Використовувати за цим підходом традиційну одиницю систематики – «територіальна система розселення», вже буде неправомірно.

Генетична типізація ЕГС має проводитися в декількох напрямках:

- ЕГС в контексті історико-географічних особливостей розселення населення;
- ЕГС на різних рівнях територіальної організації;
- ЕГС та використання території;
- історико-культурні (соціокультурні) особливості різнорівневих ЕГС;
- особливості територіальної організації різнорівневих ЕГС тощо.

ЕГС мають ієрархічну багаторівневу організацію. Вони можуть бути регіональними, субрегіональними, мезо- і мікрорегіональними. Потрібно розробити таксономію для різнорівневих ЕГС. У першому наближенні це можуть бути власне типи – макрорегіональні, регіональні, субрегіональні тощо. Для деталізації етногенетичних типів розселення можна встановити підтипи ЕГС.

Етнічна географія має розглядати напрями генетичної типізації ЕГС з погляду формування та розвитку етнічного середовища. Етнічне середовище – результат всієї сукупності взаємодії етнонаціональних груп на різних рівнях, якій обумовлений особливостями природокористування та соціально-економічного розвитку в конкретних географічних умовах. Визначення принципів формування та розвитку етнічного середовища є однією з нагальних проблем етнічної географії.

Для вирішення вказаної проблеми автор пропонує аналізувати життєдіяльності етнічних груп за всіма елементами матеріальної та духовної культури етнонаціональних груп, які мають якісні або кількісні характеристики. Такий підхід дозволить не тільки виділити різні типи ЕГС, але й обґрунтовані перспективи їх розвитку. Врахування особливостей розвитку ЕГС зі схожими якісними та кількісними характеристиками може призвести до розроблення ефективної програми розвитку конкретної ЕГС, результатом якої буде стійке відтворення груп (в тому числі в інонаціональному середовищі), збереження традиційних для спільноти аспектів природокористування, господарювання, мови, релігії, ремесел, одягу, етнічної кухні, духовних та етнопсихологічних особливостей життєдіяльності населення.

Методична схема передбачає виділення типів ЕГС на різних рівнях. Теоретично рівні ЕГС у відповідній схемі мають визначатися кількістю виявлених дослідником рівнів територіальної організації життєдіяльності населення, що історично склалися на конкретній території. Так, автором виділені шість рівнів ЕГС зі значною болгарською складовою в структурі населення:

- 1) подвір'я (домогосподарство);

- 2) локальні (частина села);
- 3) сільські (поселенські);
- 4) кущові – включають в себе групу поселень, що історично склалася;
- 5) районні;
- 6) регіональні з центрами в містах Болград Одеської області та Приморське Запорізької області).

Ці рівні болгарських ЕГС України з одного боку виділені з урахуванням сучасного адміністративно-територіального поділу, а з іншого – кущові ЕГС необхідно розглядати як прототип майбутніх територіальних громад.

Для порівняння наведемо ЕГС на території Болгарії, в якій вже була проведена адміністративно-територіальна реформа. Там також можливі перші два рівня ЕГС. Далі виділяються наступні рівні:

- населені місця (села та міста);
- територіальні громади;
- адміністративні області;
- макрорегіони (сучасні статистичні регіони);
- мезорегіони (сучасні статистичні зони).

Відзначимо, що набори чинників в схемах типізації ЕГС різних ієрархічних рангів можуть між собою різнитися.

Для того, щоб показати особливості територіальної організації населення регіону (особливий інтерес викликає поліетнічний регіон), пропонуємо в першу чергу провести групування населених пунктів та їх поєднань, що реально склалася в процесі історичного розвитку, групування ЕГС різних ієрархічних рівнів за етнопонаціональною структурою населення.

Пропонуємо три підходи до формальної класифікації ЕГС за етнопонаціональною структурою населення. За першим підходом, структура ЕГС визначається за відсотковим співвідношенням основних етнічних спільнот у структурі населення. Для Українського Придунав'я виділені три групи ЕГС за етнопонаціональною структурою населення: моноетнічні більше 75%; поліетнічні ЕГС, в яких частка основної етнопонаціональної групи в структурі населення менше 75,0%, а сума часток трьох найбільших за людністю етнопонаціональних груп в структурі населення більше 80%; біетнічні ЕГС, в яких частка основної етнопонаціональної групи в структурі населення менше 75,0%, а сума часток двох найбільших за людністю етнопонаціональних груп в структурі населення більше 90%. За другим підходом, структура ЕГС визначається за етнопонаціональними типами, що переважають в ЕГС нижчого рангу. Наприклад, якщо ЕГС районного рівня складається з шести ЕГС рівня сільради, в п'яти з яких спостерігається абсолютне переважання молдаван і в одній – болгар, то вона буде типізована як молдавська. За третім підходом, при визначенні етнопонаціональної структури ЕГС, щодо яких відсутні статистичні матеріали, можемо спиратися на експертні оцінки структури населення, аналіз літературних джерел.

В етногеографічних дослідженнях можуть використовуватися всі вказані підходи. Перевага має віддаватися першому підходу, якій передбачає враху-

вання насамперед статистичних матеріалів, щодо людності етнопонаціональних груп. Однак, після того, як офіційну статистику з етнічного складу населення можна отримати тільки в час проведення перепису стало доцільним використовувати і інші запропоновані варіанти.

В Українському Придунав'ї виділені п'ять моноетнічних (український, болгарський, російський, молдавський та гагаузький), біетнічні та поліетнічні типи етнопонаціональної структури, які визначаються комбінуванням етнопонімів п'яти основних спільнот регіону.

Етнопонаціональна структура має вагомий вплив на особливості всіх аспектів життєдіяльності населення і це треба враховувати як в наукових дослідженнях так і при розробці заходів етнопонаціональної політики. Запропонована нами методична схема систематики ЕГС відповідає такому підходу: на початку ми проводимо класифікацію реально сформованих в процесі історико-культурного розвитку систем, а потім визначаємо інші характеристики життєдіяльності населення.

Головними чинниками в структурі аналізу геодемографічного процесу виступають природний і міграційний рух населення з відповідними параметрами, які в кількісному відношенні характеризують такі демографічні індикатори як народжуваність, смертність, природний приріст, показники механічного руху населення (прибуття, вибуття, міграційне сальдо). Важливе значення при дослідженні геодемографічного процесу має аналіз його результативних функцій, які в дисертаційному дослідженні представлені п'ятьма тенденціями розвитку:

- 1) збільшення чисельності населення в ситуації коли природний приріст більше від'ємного механічного приросту;
- 2) збільшення чисельності населення за рахунок позитивних природного та механічного приросту;
- 3) стабілізація кількості населення;
- 4) зменшення чисельності населення в ситуації коли негативний природний приріст більше позитивного механічного приросту;
- 5) зменшення чисельності населення рахунок негативних природного та механічного приросту.

Демографічні явища та процеси є результатом демографічної поведінки, яку розуміють як систему взаємопов'язаних дій або вчинків окремої особи, спрямованих на збереження або зміну її демографічного стану, тобто це дії, пов'язані з відтворенням населення (репродуктивна і матримоніальна поведінка), міграцією (міграційна поведінка) та соціальною мобільністю (соціальна поведінка). Демографічна поведінка конкретної особи формується під впливом історично набутого досвіду відтворення етнічної спільноти та сучасних реалій соціально-економічного розвитку і демографічного потенціалу території розселення спільнот.

Закономірності відтворення населення та його розміщення по території (розселення) виявляються через послідовну зміну демографічних ситуацій.

У демографічній статистиці досліджують демографічну ситуацію країни загалом або її регіонів. Оцінювання демографічної ситуації не можна здійснити лише за об'єктивними параметрами демографічних процесів. Воно передбачає наявність певного критерію – науково обґрунтованих вимог щодо відтворення населення, що відповідають довготерміновим інтересам суспільства. На думку О. Хомри, до основних властивостей демографічної ситуації (обстановки), які дають змогу виокремити її серед демографічних явищ і розглядати як самостійне, належать історичність, взаємопов'язаність (комплексність, а не механічне сполучення) компонентів, їхня різнорівневність (а отже, взаємопов'язаність і різнорівневність показників) і територіальність [16].

Для типізації ЕГС важливе значення можуть мати особливості геодемографічної траєкторії: загальний напрям, дати злому траєкторії, новітні тенденції розвитку, територіальні особливості демографічних процесів в регіонах з моноетнічним та поліетнічним складом населення тощо. Таким чином, зможемо ув'язати геодемографічну ситуацію з особливістю господарювання, конфесійної, культурної та етнопсихологічної життєдіяльності, з питаннями збереження етнічної ідентичності тощо.

Необхідною умовою виникнення етносів є територіальна локалізація людської спільноти «критична маса», якій дозволяє їй самовідтворюватися і зберігати етнічні ознаки. Іншими словами територія несе в собі набір ознак, які мають просторові відмінності та можуть бути використані для оцінки ЕГС. В цьому дослідженні акцент зроблений на деяких аспектах фізико-географічного положення, яке характеризує положення локалітету на рельєфі (водороздільне, балкове, приморське, рівнинне, гірське) та економіко-географічне положення.

Географічне положення, узятє разом з внутрішніми факторами розвитку локалітету дослідження, формує його функцію в системі геопростору. В нашому випадку – це місце в системі розселення (центральне або периферійне положення по відношенню до центра ЕГС). Населені пункти різняться між собою за їх статусом (сільські, міські), адміністративним рангом, людністю. Однак головними ознаками, що характеризують роль вказаного поселення серед інших, є його функції – адміністративні, етнокультурні, соціально-економічні, транспортні тощо.

Важливою етногенетичною характеристикою поселень є їх місцеположення, прив'язка до системи розселення та локального природно-географічного середовища. Кожна етнонаціональна група розселялася в комфортному для себе природно-географічному середовищі, яке обумовлено особливостями матеріальної і духовної культури. Ця характеристика має два ключових аспекти:

- якщо це автохтонна територія формування етносу, то для збереження етнокультурних надбань спільноти вони розселялися в аналогічних умовах;
- якщо етнічна спільнота розселена за межами автохтонної території етносу, то визначальним чинником збереження етнічної ідентичності є розселення в наскільки це можливо умовах близьких до тих, що характерний для них в ареалі формування та розселення материнської спільноти.

Етнонаціональна особливість господарювання найбільш чітко проявляється на прикладі сільських мешканців. В цьому випадку об'єктами дослідження мають бути домогосподарства, фермерські господарства, сільськогосподарські кооперативи, товариства, акціонерні товариства, а також агропромислові підприємства на різних рівнях організації. В контексті систематики ЕГС особливе значення мають напрями і галузі сільськогосподарського виробництва, зміни в структурі і спеціалізації господарства за співвідношенням головних галузей і виробництв; особливості землекористування та використання земель в господарстві.

На протязі всього періоду етногенезу населення переживає численні екологічні «мікрореволюції». На прикладі спільнот межиріччя Дунаю та Дністра наведемо наступні «мікрореволюції»: знищення природного різнотрав'я (з початку останньої колонізації до 1870 р.), випрямлення русел річок (1960 рр.) та розорювання більш 90% сільськогосподарських угідь (к кінцю радянського періоду історії).

Особливості господарської життєдіяльності ЕГС, які знаходяться в сільській місцевості, проаналізуємо в розрізі наступних характеристик:

- 1) структура посівних площ сільськогосподарських культур (на базі № 29-сг);
- 2) фактичне використання земель;
- 3) врожайність основних сільськогосподарських культур.

Ключовою проблемою всієї економіки України, а не тільки сільського господарства, є сировинний характер та відсутність переробної бази, яка мала б забезпечити вироблення продукції з високою часткою додатковою вартістю. Тому наявність в межах ЕГС підприємств з переробки та зберігання сільськогосподарської продукції є одним з основних передумов їх сталого розвитку. Ще одним напрямом оптимізації розвитку агропромислового комплексу необхідно розглядати розвиток високопродуктивних видів, серед яких необхідно відзначити насамперед виноградарство та овочівництво. Тим більш, що для деяких не автохтонних спільнот України (насамперед болгар та молдаван) вказані види діяльності традиційно відігравали важливу роль в їх життєдіяльності.

Сучасні підходи к визначенню поняття «етнос» визначальним чинником роблять самоідентифікацію людини, як представника конкретної спільноти. Таке самовизначення має бути результатом відображення в його підсвідомості поведінкових рис, вироблених в процесі адаптації до специфічних географічних умов і складають основу етнічних традицій. Етноси розрізняються між собою за мовою, культурою, побуті, укладу життя. Однак жодна з цих соціальних ознак не може слугувати для етнодиференціації, а їх сукупність характеризує тільки стан об'єкта в певний момент [2, с. 31].

На нашу думку, основним чинником етнічної самоідентифікації є мова. В Україні створені унікальні умови для розвитку мов не тільки титульної нації, але і всіх етнічних меншин. Однак цей чинник має різні особливості в роз-

різі етнонаціональних груп, місць та специфіки їх розселення, ролі органів етнічної самоорганізації населення тощо. В більшості населених пунктів з компактним розселенням етнічних спільнот (переважно моноетнічних) в тій чи іншій формі вивчається мова однієї або декількох груп. Це може відбуватися декількома способами:

- факультативне вивчення;
- вивчення як предмет в загальноосвітньої школі (тільки в молодших класах чи на протязі всього навчання);
- викладання всіх дисциплін ведеться рідною мовою (тільки в молодших класах чи на протязі всього навчання).

Нещодавно інтенсивно почала розвиватися система недільних шкіл з вивченням окрім мови та літератури, ще історії, географії та економіки. Такі навчальні заклади фінансуються історичними батьківщинами етнонаціональних меншин України. Відповідно на більш високих рівнях ЕГС визначальний вплив на те, яким чином вивчається мова конкретної спільноти має етнічний склад населення. Щодо територіальних особливостей наведемо наступні приклади. Так, практично у всіх сільських болгарських ЕГС Українського Придунав'я болгарська мова є обов'язковою дисципліною в програмі загальноосвітніх шкіл, чого немає в Приазов'ї, де також є болгарські поселення. Там болгарська мова вивчається або факультативно, або у недільних школах. В молдавських школах межиріччя Дунаю та Дністра функціонують класи в яких всі предмети викладаються мовою цієї етнічної спільноти. Це безумовно позитивна річ, але при цьому вибір мови навчання має бути результатом добровільного вибору батьків та не порушувати права дитини.

Підготовка фахівців-філологів в вищих навчальних закладах регіону компактного розселення етнонаціональних груп є дуже важливим чинником збереження та просування мови. Це особливо актуально для спільнот які розселені в поліетнічному середовищі. Так, в районах компактного розселення болгар підготовку фахівців за спеціальністю болгарська мова та література проводять Одеський національний університет імені І. І. Мечникова, Південноукраїнський державний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського, Ізмаїльський державний гуманітарний університет, Мелітопольський державний педагогічний університет та Бердянський державний педагогічний університет. Це не весь перелік в яких готують фахівців з цієї спеціальності. Відзначимо також, що в трьох вищих навчальних закладах наведених першими ведеться підготовка за спеціальністю «молдовська мова та література».

Дещо інша ситуація складається з використанням мови у повсякденному житті (на роботі, дома). Тут необхідно враховувати, що в Україні болгари мешкають в мультилінгвальних регіонах та відповідно знають в середньому до п'яти мов. Тому ми пропонуємо аналізувати використання мов в розрізі трьох показників:

- головна мова;

- мова використовується поряд з іншими;
- мова використовується фрагментарно.

Традиційно, поряд з етнічною приналежністю та мовою, одним з визначальних чинників етнонаціональної самоідентифікації є релігія. Не дивлячись на лінгвістичне різноманіття в регіонах болгарського розселення болгар (наприклад, гагаузи відносяться до тюрської мовної сім'ї) домінуючою конфесією залишається православ'я. Як і по всій країні в тут розвивається протестантизм. Однак темпи зростання приходів прихильників, насамперед, лютеранства, баптизму та п'ятидесятників, які спостерігалися в кінці 1990-х – початку 2000-х років, різко впали.

В сучасному глобалізованому суспільстві важливе значення для того, що б спільнота комфортно себе відчувала в політико-правовому полі держави необхідно щоб її представники були представлені в органах державної влади та місцевого самоврядування. Тут важливе значення мають ранг структури та доля представників конкретної спільноти в управлінських структурах регіонів та країни в цілому. Враховуючи, що участь етнонаціональних меншин в управлінні державою на рівні Кабінет Міністрів, Верховна Рада, керівництво обласними державними адміністраціями мінімальна, пропонуємо фіксувати фізичне представництво за період незалежності держави.

Значні методологічні проблеми виявляються при аналізі звичаїв та традиції, свят та особливостей національної кухні. Питання, що виникли пов'язані з тим як типізувати ЕГС в яких абсолютна більшість населення зберігає традиційну обрядовість і харчується традиційними, хоча і дещо модернізованими в результаті контакту з кухнею інших етнонаціональних груп розселених в регіоні. Тут пропонуються два варіанти:

1) аналіз використання кожного окремого виду вказаних елементів матеріальної і духовної культури за частотою використання або значущістю для населення (високе – середнє – низьке);

2) виявлення територіальних особливостей використання в побуті окремих видів вказаних елементів матеріальної і духовної культури, наприклад, деяких блюд можемо розглядати через призму їх подачі на тих чи інших святах (весілля, народженні дитини тощо).

ВИСНОВКИ

Відродження та еволюційний розвиток етнічної географії потребує нових підходів до аналізу життєдіяльності населення. Нагальним є питання переходу від покомпонентного (в т. ч. групи компонентів) до комплексного аналізу процесів в етнонаціональному середовищі. Сприятливі вирішенню цієї проблеми покликана розроблена методична схема, яка базується на викладених в роботі принципах. Ідея такого підходу буде розвинена в подальших дослідженнях.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Барна І. М. Етногеографічне дослідження регіону (на матеріалах Тернопільської області) [Текст] : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук : 11.00.02. / І. М. Барна; Львівський національний університет імені Івана Франка. – Львів, 2005. – 20 с.
2. Бромлей Ю. В. Этнонациональные процессы в СССР [Текст] / Ю. В. Бромлей. – М. : Знание, 1986. – 62 с.
3. Гумилев Л. Н. Этногенез и этносфера [Текст] / Л. Н. Гумилев // Природа. – 1979. – № 1. – С. 46 – 55.
4. Гумилев Л. Н. Этногенез и этносфера [Текст] / Л. Н. Гумилев // Природа. – 1979. – № 2. – С. 43 – 50.
5. Дністрянський М. С. Етногеографія України: навчальний посібник [Текст] / М. С. Дністрянський. – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 232 с.
6. Заставний Ф. Д. Населення України [Текст] / Ф. Д. Заставний. – Львів : Край, 1993. – 224 с.
7. Заставний Ф. Д. Українські етнічні землі [Текст] / Ф. Д. Заставний. – Львів : Світ, 1993. – 187 с.
8. Круль В. П. Красназавчі дослідження географічних процесів заселення Галичини [Текст]. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук / В. П. Круль. – Чернівці, 1996. – 258 с.
9. Круль В. П. Ретроспективна географія з основами етнографії : навчальний посібник [Текст] / В. П. Круль. – Чернівці : Родовід, 2014. – 296 с.
10. Круль В. П. Ретроспективна географія поселень Західної України [Текст] : монографія / В. П. Круль. – Чернівці: Рута, 2004. – 382 с.
11. Куреляк В. Українська діаспора Марморщини (етногеографічне дослідження) [Текст] : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук : 11.00.02 / В. Куреляк; Львівський державний університет імені Івана Франка. – Львів, 2000. – 20 с.
12. Лаврук М. М. Гуцули Українських Карпат (етногеографічне дослідження) [Текст] : автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук : 11.00.02 / М. М. Лаврук ; Львівський державний університет імені Івана Франка. – Львів, 1997. – 20 с.
13. Сливка Р. Р. Етногеографічне дослідження Бойковщини [Текст]: автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата географічних наук: 11.00.02 / Роман Радославович Сливка ; Львівський державний університет імені Івана Франка. – Львів, 2002. – 20 с.
14. Тодоров В. І. Етногеографічні системи : теоретико-методологічні аспекти [Текст] // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції студентів, аспірантів та молодих науковців «Регіон-2010: суспільно-географічні аспекти» (м. Харків, 15-16 квітня 2010 року) / Гол. ред. колегії К. А. Немець. – Харків : РВВ Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна, 2010. – С. 43 – 46.
15. Топчісв О. Г. Суспільно-географічні дослідження: методологія, методи, методики [Текст] / О. Г. Топчісв – Одеса: Астропринт, 2005. – 632 с.
16. Хомра А. У. Демогеографія: становлення предмета і метода [Текст] / А. У. Хомра // Демографические исследования. – 1988. – Вып. 12. – С. 21-30.
17. Шабашова Л. Ю. Суспільно-географічні аспекти трансформації етнічної структури населення (на прикладі Закарпатської області) [Текст] : автореф. дис. канд. географ. наук. / Л. Ю. Шабашова. – К., 2005. – 18 с.

REFERENCES

1. Barna, I. M. (2005), *Etnogeograficne doslidzhennya regionu (na materialah Ternopil'skoji oblasti) : avtoreferat disertatsiyi na zdobuttya naukovoogo stupenya kandidata geografichnih nauk [Ethnogeographic study region (on materials Ternopil region) : Abstract of dissertation for the degree of candidate of geographical sciences]*, Lvov, 20 p.
2. Bromley, Yu. V. (1986), *Etnonatsionalnye protsessy v SSSR [Ethno-national processes in the USSR]*, Moscow : Znanie, 62 p.
3. Gumilev, L. N. (1979), *Etnogenez i etnosfera [Ethnogenesis and ethnosphere]*. Priroda [Nature], № 1, pp. 46-55.
4. Gumilev, L. N. (1979), *Etnogenez i etnosfera [Ethnogenesis and ethnosphere]*. Priroda [Nature], 2, pp. 43-50.
5. Dnistriansky, M. S. (2008), *Etnogeografiya UkraYini: navchalnyi posibnik [Ethnogeography Ukraine: Tutorial]*, Lvov, 232 p.
6. Zastavnyi, F. D. (1993), *Naseleynna UkraYini [The population of Ukraine]*, Lvov : Kray, 224 p.
7. Zastavnyi, F. D. (1993), *UkraYinski etnichni zemli [Ukrainian ethnic lands]*, Lvov : Svit, 187 p.
8. Krul, V. P. (1996), *KraEznavchi doslidzhennya geografichnih protsesiv zaselennya Galichini: DisertatsIya na zdobuttya naukovoogo stupenya kandidata geografichnih nauk [Local history study of geographical settlement processes Galicia : The thesis for the degree of Candidate of Geographical Sciences]*, Chernivtsi, 258 p.

9. Krul, V. P. (2014), *Retrospektivna geografiya z osnovami etnografiyi : navchalniy posibnik [Retrospective geography of the basics of Ethnography : Tutorial]*, Chernivtsi : Rodovid, 296 p.
10. Krul, V.P. (2004), *Retrospektivna geografiya poselen ZahldnoYi UkraYini : monografiya [Retrospective geography settlements in Western Ukraine: Monograph]*, Chernivtsi : Ruta, 382 p.
11. Kurelyak, V. (2000), *UkraYinska diaspora Marmorschini (etnogeografichne doslidzhennya): avtoreferat disertatsiyi na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata geografichnih nauk [Ukrainian diaspora Maramoroschyny (ethnogeographical study) : Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Geographical Sciences]*, Lvov, 20 p.
12. Lavruk, M. M. (1997), *Gutsuli UkraYinskih Karpat (etnogeografichne doslidzhennya) : avtoreferat disertatsiyi na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata geografichnih nauk [Hutsuls Ukrainian Carpathians (ethnogeographical study) : Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Geographical Sciences]*, Lvov, 20 p.
13. Slivka, R. R. (2002), *Etnogeografichne doslidzhennya Boykovschini : avtoreferat disertatsiyi na zdobuttya naukovogo stupenya kandidata geografichnih nauk [Ethnogeographical research Boikivshchyna : Abstract of dissertation for the degree of Candidate of Geographical Sciences]*, Lvov, 20 p.
14. Todorov, V. I. (2010), *Etnogeograficheskie sistemy : teoretiko-metodologicheskie aspekty [Ethno-geographic system : theoretical and methodological aspects]*. Proceedings of the Region – 2010: *obshchestvenno-geograficheskie aspekty (Ukraina, Kharkov, 15-16 aprelya 2010)* (eds. Nemets K.A.), Kharkov : RVV Khorkovskogo natsionalnogo universiteta imeni V.N. Karazina, pp. 43-46.
15. Topchiyev, O.H. (2005), *Publicly-geographical researches: methodology, methods, methodologies [Suspil'no-heohrafichni doslidzhennya: metodolohiya, metody, metodyky]*, Astroprint, Odessa, 632 p.
16. Khomra, A. U. (1988), *Demogeografiya: stanovlenie predmeta i metoda [Demographics: formation the subject and method]*, Demographic studies, vol. 12, pp. 21-30.
17. Shabashova, L. Yu. (2005), *Suspilno-geografichni aspekti transformatsiyi etnichnoYi strukturi naselelnya (na prikladl ZakarpatskoYi oblasti) : avtoref. dis. kand. geograf. nauk [Socio-geographic aspects of the transformation of the ethnic structure of the population (for example, Transcarpathian region): Abstract. thesis. candidate. geographer. science]*, Kiev, 18 p.

Надійшла 10. 05. 2017

В. И. Тодоров, канд. геогр. наук, доцент
Измаильский государственный гуманитарный университет,
кафедра управления предпринимательской и туристической деятельности,
ул. Репина, 12, г. Измаил, 68600
todorov_sl@ukr.net

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ТИПИЗАЦИИ ЭТНОГЕОГРАФИЧЕСКИХ СИСТЕМ

Резюме

В статье рассмотрены общие подходы к систематике и типизации процессов, которые происходят в этногеографических системах. Предложено набор показателей, которые позволяют определить особенности типов этногеографических систем и обосновать перспективу сохранения материальной и духовной культуры населения. Разработана методическая схема систематики этногеографических систем.

Ключевые слова: этногеографические системы, методическая схема, этнический состав населения, уровни этногеографических систем, самоидентификация населения.

V. I. Todorov

State Humanities University of Izmail,
Department of Business and Tourism Management,
Repin St, 12, Izmail, 68600, Ukraine
todorov_sl@ukr.net

**THEORETICAL APPROACHES TO TYPIFICATION OF ETHNO-
GEOGRAPHIC SYSTEMS****Abstract**

Problem Statement and Purpose. In modern conditions the role of ethnic factor in social development is greatly increased. Ethno-geographic component directly or indirectly affects many factors of life of the population of Ukraine, among which we mention, first of all: regional politics, ethnic politics, regionalization and administrative-territorial reform, decentralization.

The work purpose is the substantiation of theoretical approaches to typing ethno-geographic systems. According to this aim the following objectives – to identify the preconditions and the specific use of a systematic approach to ethno-geographic research; to define and justify the main qualitative and quantitative characteristics of typing ethno-geographic systems; to identify methodological problems of social-geographical analysis of some elements of material and spiritual culture of the population. The object of study is ethno-geography systems as the basic unit etnosfere. The subjects of research are theoretical features typing ethno-geographic systems.

Data & Methods. The basis of this article put methodological and methodological developments in the field of socio-geographic studies of various areas of public life. A key role in achieving the tasks assigned to the system method. In this paper we define the features of formation ethnosphere, which is a complex system, with all the diversity of levels of ethno-geographic systems, in conjunction with the natural and anthropogenic environmental factors.

Results. Ethnic sphere of life of the population has a complex and multidimensional structure, which is based on ethnogeographic system. Ethno-geographic system (EGS) – a form of spatial organization of vital activity of ethnic groups formed according to the peculiarities of material and spiritual culture, which is characterized by a peculiar historical and geographic preconditions for development, resettlement of population reproduction, economic and social, politic and ethno-cultural processes.

Genetic typing of EGS should be undertaken in several directions: EGS in the context of historical-geographical features of population settlement, EGS at different levels of territorial organization, the EGS and the use of the territory, historic and cultural features of multi-level EGS, features of the territorial organization of multi-level EGS.

The revival and the evolution of ethnic geography need new approaches to the analysis of the population. The priority is the issue of transition from component-wise approach to the integrated analysis of the processes in ethno-national environment.

Keywords: ethno-geographic system, methodological scheme, the ethnic composition of the population, levels of ethno-geographic systems, the identity of the population.